

Stadion Maksimir - odnos društva, politike i sporta

Čančar, Filip

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:408215>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Filip Čančar

**STADION MAKSIMIR –
ODNOS DRUŠTVA, POLITIKE I SPORTA**

ZAVRŠNI RAD

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

FILIP ČANČAR

**STADION MAKSIMIR –
ODNOS DRUŠTVA, POLITIKE I SPORTA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Perkov

Zagreb, kolovoz 2023.

SAŽETAK

Tranzicija Hrvatske prema kapitalizmu i demokraciji bila je kompleksan proces. Tijekom tranzicije, država je kreirala ekonomiju odozgo, a taj se fenomen zove politički kapitalizam. Iako su se ideološki okviri mijenjali, odnosi među elitama su ostali nepromijenjeni. Pojava retradicionalizacije, s fokusom na egalitarizam i autoritarnost, postavila je prepreke na putu modernizacije. Ključni cilj tranzicije je bila privatizacija koja je donijela izazove i društvene posljedice. Država nije pravedno raspodijelila bogatstvo, što je rezultiralo brzim obogaćivanjem odabranih, stvarajući ekonomsku nejednakost i prepreke za demokraciju. Takva situacija u državi odrazila se i sport, posebice nogomet. Predmet analize ovoga rada je Stadion Maksimir na kojem se presjecaju odnosi društva, politike i sporta. Maksimirski se stadion može smatrati jednim od simbola negativnih aspekata tranzicije hrvatskog društva. Projekt obnove s kraja 90-ih nikada nije u potpunosti realiziran. Zbog nedostatka transparentnosti u ulaganjima, teško je precizno utvrditi koliko je javnih sredstava uloženo u projekt rekonstrukcije maksimirskog stadiona od 1997. godine do danas. Međutim, procjene sugeriraju da je iz proračuna potrošeno čak milijardu kuna. Nakon smrti predsjednika Tuđmana, obnova stadiona postala je simbolom korupcije i neodgovornog trošenja javnih sredstava. Današnji izgled stadiona svjedoči o toj problematičnoj povijesti i služi kao podsjetnik na tu neslavnu epohu.

Ključne riječi: *stadion Maksimir, tranzicija, društvo, politika, nogomet, Dinamo*

ABSTRACT

Croatia's transition to capitalism and democracy was a complex process that encompassed several dimensions. During the transition, the state created the economy from above, and this phenomenon is called political capitalism. Although the ideological framework changed, relations between elites remained unchanged. The emergence of re-traditionalization with an emphasis on egalitarianism and authoritarianism put obstacles in the way of modernization. The main goal of the transition was privatization, which brought challenges and social consequences. The state did not distribute wealth equitably, which led to the rapid enrichment of the elect and created economic inequality and obstacles to democracy. Such a situation in the country also affected soccer. The subject of this article is the Maksimir Stadium, where the relations between society, politics and sports intersect. Maksimir Stadium can be considered as one of the symbols of the negative aspects of the transition of Croatian society. The renovation project from the late 1990s was never fully realized. Due to the lack of transparency in investments, it is difficult to determine exactly how much public money was invested in the Maksimir Stadium reconstruction project from 1997 until today. However, estimates suggest that up to HRK 1 billion has been spent from the budget. After the death of President Tuđman, the renovation of the stadium became a symbol of corruption and irresponsible use of public funds. The current appearance of the stadium bears witness to this troubled history and is a reminder of this infamous era.

Key words: *Maksimir stadium, transition, society, politics, football, Dinamo*

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Povijest NK Dinama i stadiona Maksimir	3
3. Tranzicija Hrvatske	7
4. Odnos politike i sporta	10
5. Odnos politike i Dinama	13
5.1. Vlasništvo Dinama.....	15
5.2. Upravljanje klubom za vrijeme ere Zdravka Mamića	17
6. Bad Blue Boys	20
7. Stadion Maksimir.....	23
8. Zaključak	29
9. Literatura.....	31

1. Uvod

Sport je ključna društvena institucija, integrirana u temelje društva zajedno s obitelji, ekonomijom, medijima, politikom, obrazovanjem i religijom. (Perasović, Bartoluci, 2007) Mnoge kulture širom svijeta cijene sport, ne samo kao sredstvo rekreacije, već i kao važan društveni događaj koji može ujediniti ljude različitih pozadina. Olimpijske igre, primjerice, jedan su od najpoznatijih globalnih sportskih događaja koji promiču mir i međunarodno razumijevanje kroz sport. Sport predstavlja neizostavni dio svakodnevice ljudi diljem svijeta. Da bismo razumjeli njegovu pravu suštinu, važno je sagledati sport unutar šireg društvenog okvira i istražiti njegovu dublju ulogu i značaj.

Nogomet je sport koji je postao centralna točka medijske, navijačke i političke pažnje u Hrvatskoj i Europi. Njegove povijesne korijene možemo pratiti sve do antike kroz različite igre s loptom dok je Firenca mjesto gdje se igrala igra slična nogometu, nazvana *calcio*, 1565. godine. Međutim, Engleska je priznata kao prava domovina nogometa jer je prva postavila formalna pravila igre i proširila je globalno tijekom 19. stoljeća. Nogomet danas nije samo sport. Postao je globalna manifestacija, privlačeći ogromnu medijsku pažnju i ekonomsku moć. Klubovi razvijaju različite stilove igre, dok se iza kulisa odvija kompleksno ekonomsko poslovanje.

Vrcan (2003) je podijelio povijest nogometa u tri faze. Prva, u drugoj polovici 19. stoljeća, obilježena je standardizacijom pravila i formiranjem prvih klubova u Engleskoj. Ovi klubovi i dalje su aktivni. U toj fazi, igrači i navijači bili su tijesno povezani, dijeleći slične životne okolnosti i vrijednosti. Druga faza, koja se odvija tijekom rane moderne, vidi nogomet kao integralni dio engleskog obrazovnog sustava. Klubovi postaju stabilniji, a igrači postaju lokalni heroji. Treća faza, koja počinje nakon Drugog svjetskog rata, donosi profesionalizaciju nogometa. Sport postaje posao, a glavni cilj postaje profit. U ovom razdoblju, nogomet postaje globalni fenomen, s klubovima koji često nastupaju bez igrača iz svoje domovine, što dovodi do globalizacije nogometa.

Danas, nogomet ima snažan utjecaj na svoje obožavatelje, oblikujući identitete i strasti. Klubovi više ne predstavljaju samo gradove ili zemlje, već postaju globalni brandovi. Kao što Vrcan (2003) primjećuje, nogometna natjecanja možda su učinila više za europsku integraciju nego bilo koja politička odluka ili rezolucija.

Nogomet u Hrvatskoj ima bogatu povijest i duboko je ukorijenjen u kulturi zemlje. Veliki događaji, poput utakmica reprezentacije, okupljaju naciju i stvaraju osjećaj zajedništva. Nogomet kod nas funkcionira kao socijalno zrcalo u kojemu se ogleda stanje društva, a posebno dominantni odnosi moći (Lalić, 2010)

Lalić (2010) je detektirao glavne probleme hrvatskog nogometa koji uzrokuju njegovo srozavanje: namiještanje utakmica u HNL-u; slaba posjećenost stadiona; infrastruktura stadiona je zastarjela, a neki ne zadovoljavaju osnovne sigurnosne uvjete; ponašanje nekih čelnika klubova i nogometne organizacije također je problematično, s čestim kontroverzama oko Zdravka Mamića; nekvalitetno i društveno štetno normativno uređenje sporta, što se ponajprije odnosi na status većine klubova kao udruga građana; odnosi između HNS-a i nekih klubova su napeti, posebno s Hajdukom; svoj dugogodišnji opstanak na čelu nogometne organizacije "stari patrijarsi" osiguravaju klijentelističkom kontrolom nad birokratima u županijskim organizacijama i drugim akterima; navijačko nasilje je također veliki problem, s čestim izgedima i sukobima; nogomet je često iskorištavan u političke svrhe, posebno tijekom izbornih kampanja. Tijekom vremena, neki su problemi nestali, dok većina njih i dalje postoji, čak i u sve intenzivnijem obliku.

Ovaj rad bavi se povezanošću društva, politike i sporta, što se jasno vidi kroz primjer nogometnog stadiona Maksimir u Zagrebu. Stadion Maksimir postao je simbol negativnih aspekata tranzicije Hrvatske iz socijalizma u kapitalizam. Svi oni kozmetički zahvati, muljaže i improvizacije predstavljaju najveći simbol arhitektonsko-građevinskog promašaja u novijoj hrvatskoj povijesti. Ambiciozni planovi za njegovu obnovu iz 90-ih godina prošlog stoljeća nisu u potpunosti ostvareni, a debata o njegovoj obnovi ili izgradnji novog stadiona izaziva snažne podjele u društvu.

Cilj rada je identificirati ključne sociološke aspekte povezane s Maksimirskim stadionom i pratiti njegovu povijest. Također će se istražiti specifična dinamika između politike i sporta koja je oblikovala i nastavlja oblikovati budućnost stadiona. Rad se oslanja na bogatu hrvatsku tradiciju u sociologiji sporta, s posebnim naglaskom na povezanost sporta, politike i nasilja.

Rad je strukturiran tako da se nakon ovoga uvoda u drugoj cjelini predstavlja povijest nogometnog kluba Dinamo i stadiona Maksimir za vrijeme komunističke Jugoslavije. U trećoj cjelini razmatra se tranzicija Hrvatske iz socijalizma u kapitalizam. U četvrtoj cjelini analizira se odnos politike i sporta u samostalnoj Republici Hrvatskoj, a u petoj cjelini odnos politike i Dinama. U šestoj cjelini

prikazujemo odnos navijača Dinama i Uprave kluba, a u sedmoj cjelini analiziramo povijest stadiona Maksimir od početka 90-ih.

2. Povijest NK Dinama i stadiona Maksimir

Povijest GNK Dinamo i njegova veza s poviješću stadiona Maksimir čine bogatu i važnu priču u hrvatskom nogometnom kontekstu. Završetkom Drugoga svjetskoga rata na vlast dolazi Komunistička Partija Jugoslavije koja donosi odluku da se raspuste sve sportske organizacije i klubovi koje su djelovali tijekom okupacije. Time su se ukinuli najpopularniji zagrebački nogometni klubovi toga vremena – HAŠK, Građanski i Concordija – koji su zajedno bili osam puta prvaci Jugoslavije. Fiskulturno društvo Dinamo osnovano je 9. lipnja 1945. Dinamo je naslijedio tradiciju popularnih zagrebačkih klubova poput Građanskog, HAŠK-a i Concordije - od Građanskog je preuzeo modro plavu klupsku boju, publiku, trenera i većinu igrača; od HAŠK-a nogometno igralište i nekolicinu igrača, a nekoliko igrača uzima I od Concordije. Nekoliko je igrača postalo žrtvom fašističkih i komunističkih zločina, a nekolicina najboljih zagrebačkih igrača je završila u beogradskom Partizanu. Ovime je označen početak nove ere u zagrebačkom nogometu. (Kramer, 2006)

Nova vlast je uspostavila fiskulturna društva prema sovjetskom uzoru, a Dinamo je postao društvo namještenika gradskih komunalnih ustanova. To društvo je imalo sekcije za nogomet, atletiku, boks, tenis, biciklizam i mnoge druge sportove. Osnivačka skupština održana je 9. lipnja 1945., gdje je ime Dinamo predloženo po uzoru na moskovski nogometni klub i prihvaćeno kao odgovarajuće zbog veze s komunalnim sektorom. Prve godine Dinamova postojanja bile su turbulentne zbog čestih promjena trenera, uprave i igrača. Unatoč tome, klub je brzo postigao uspjehe u prvenstvu Jugoslavije. Već u prvom prvenstvu u ligaškom sustavu 1946./47. Dinamo je završio drugi, a iduće je godine osvojio naslov prvaka. (Kramer, 2006)

Dinamo je svoje utakmice prvotno igrao na bivšem igralištu Građanskog, igralištu Pobjeda, no 1948. prelazi na igralište na Maksimiru, bivše igralište HAŠK-a. Stadion Maksimir je postao simbol Dinama i njegov domaći teren do danas. (Kramer, 2006)

Nogometna sekcija izdvaja se iz fiskulturnog društva 1950., formirajući samostalan Nogometni klub Dinamo. Klub je brzo stekao status jednog od najvažnijih jugoslavenskih klubova i zajedno s Partizanom, Crvenom Zvezdom i Hajdukom činio je „Veliku četvorku”. Partizan je bio klub JNA s raznovrsnom etničkom pripadnošću igrača i naglašenom jugoslavenskom orijentacijom. Crvena Zvezda je bila srbijanski i beogradski klub kojega je kontrolirao politički vrh Srbije. Hajduk je trebao promicati svoju dalmatinsku, partizansku tradiciju i jugoslavenstvo (slično kao i Partizan). Dinamu je bila namijenjena uloga najvećeg kluba Zagreba i kontinentalne Hrvatske za koji su navijali samo Hrvati. Dinamo je na svom grbu imao crveno-bijelu šahovnicu sa malom crvenom zvijezdom kako bi iskazao svoju nacionalnu određenost. (Lalić, 2018: 130)

Predsjednik NK Dinama Ivo Šibl je 1964. istaknuo probleme centralizma, korupcije i neobjektivnosti u jugoslavenskom nogometu. Klub je osjećao nejednakost u odnosu na privilegirane Partizan i Crvenu Zvezdu s većim financijskim sredstvima i utjecajem te je ukazivao na različite situacije koje su išle na štetu Dinama. Imali su snažnu podršku vlasti i nogometnih saveza, dok su ostali klubovi bili marginalizirani. Ova nejednakost započela je netom nakon Drugog svjetskog rata, kada su vodeći zagrebački nogometaši poput Šošarića, Čajkovskog, Bobeka i Zebeća prebačeni u Partizan. U jednom od prvih susreta jugoslavenskog prvenstva, Dinamov regularan gol u Titogradu je poništen, a rezultat je naknadno izmijenjen u korist domaćina. Taktike poput pozivanja Dinamovog golmana Zvonka Monsidera na vojnu službu kako bi oslabili klub, te igranje finala Jugoslavenskog kupa isključivo u Beogradu, dodatno su naglašavale pristranost sustava. (Kramer, 2006)

NK Dinamo je do sezone 1990./91. – zadnje koju je igrao u Jugoslavenskom nogometnom prvenstvu – osvojio četiri naslova nacionalnoga prvaka (1948., 1954., 1958. i 1982.) i sedam nacionalnih kupova (1951., 1960., 1963., 1965., 1969., 1980. i 1983.). Završio je na drugom mjestu prvenstvene ljestvice rekordnih jedanaest puta. Najveći uspjeh NK Dinama u tom razdoblju je bilo osvajanje Kupa velesajamskih gradova 1967. godine. (Kramer, 2006; gnkdinamo.hr)

Povijest Dinama i stadiona Maksimir duboko su isprepleteni, stvarajući značajnu cjelinu hrvatskog nogometnog nasljeđa. Klub je prolazio kroz uspone i padove, no njegova prisutnost na Maksimiru ostala je konstanta, svjedočeći promjenama u nogometnom okruženju i društvu. Povijest stadiona Maksimir obuhvaća intrigantne faze razvoja, projektiranja i izgradnje, čineći ga važnim dijelom sportske i urbanističke povijesti Hrvatske. Nakon Drugog svjetskog rata, Fiskulturno društvo

Dinamo je steklo pravo korištenja bivšeg HAŠK-ovog igrališta u Maksimiru, čime je započela nova era u razvoju stadiona. (Štulhofer, 2005: 109)

Projekt novog stadiona bio je povjeren arhitektu Vladimiru Turini u suradnji s Franjom Neidrahtom i konstruktorom Eugenom Erlichom. Unatoč urbanističkim izazovima, stadion je zamišljen kao "stajajući" stadion u nasipu potkovastog oblika, otvoren prema maksimirskoj šumi sa sjevera, s naglaskom na povezanost s prirodom. Imali su „viziju olimpijskog ideala otvorenog sportskog borilišta izloženog suncu i slobodnog strujanja zraka.” Početna zamisao bila je pozicionirati stadion usred kompleksa Svetice, no zbog neuređenih imovinsko-pravnih odnosa – vlasnik dijela kompleksa bio je Kaptol - stadion je smješten na urbanistički nepovoljan položaj. Osnovna ideja bila je stapanje s okolnim zelenilom, stvarajući sportsku arenu otvorenu za svjetlost i zrak. (Štulhofer, 2005: 111-112)

Plan je bio omogućiti etapnu izgradnju stadiona zbog manjka financijskih sredstava. Stadion je imao višenamjenski karakter. Osim nogometnog igrališta imao je i atletsku stazu i pozornicu sa sjeverne strane predviđenu za velike priredbe i koncerte. Arhitekt Turina sa arhitektima Bolarom i Neiderhardtom nagrađen je s prvom nagradom za natječajni rad u Beogradu. Također su za taj projekt dobili brončanu spomen-medalju na Olimpijskoj izložbi u Londonu 1948. (Štulhofer, 2005: 113)

NK Dinamo je 1951. besplatno dobio na korištenje zgrade i zemljište igrališta, uz uvjet da sve buduće intervencije budu u skladu s urbanističkim planovima i regulativama. Ovo je omogućilo Dinamu da sve svoje nekretnine službeno upiše u zemljišne knjige. Arhitektima Turini, Neidhardt i Erlich je 1953. povjeren zadatak da brzo osmisle proširenje stadiona, koristeći kao osnovu već izgrađeni dio iz 1946. godine. Ova hitna potreba za proširenjem bila je motivirana predstojećom utakmicom s Francuskom. Planirani kapacitet stadiona bio je 65 000 gledatelja. Radovi su započeli obnovom atletske staze i izgradnjom te nadogradnjom zapadne tribine. Novoizgrađena tribina oslanjala se na dvanaest impresivnih armiranobetonskih nosača, nudila je 6,486 sjedećih mjesta, dok je mali krov pružao zaštitu samo za gornjih 12 redova. Ova zapadna tribina predstavljala je izvanredno arhitektonsko i inženjersko dostignuće tog vremena, zbog čega su arhitekti nagrađeni. (Štulhofer, 2005: 115-116)

Između 1953. i 1955. godine izgrađena je sjeverna tribina s karakterističnim lučnim dizajnom, sastavljena od dva segmenta. Donji segment izveden je na zemljanom nasipu, dok je gornji dio

konstruiran od armiranog betona. Ukupno, tribina je nudila prostor za 16 000 stajaćih gledatelja. Uz to, dodatno su opremljeni sanitarni čvorovi, ambulanta te prostor namijenjen vatrogascima. Kako bi se izbjegao osjećaj zatvorenosti stadiona, između sjeverne i zapadne te istočne tribine ostavljen je slobodan prostor. Namjera je bila da se stadion harmonično uklopi s okolnom maksimirskom šumom, iako je krajnji rezultat dao dojam nešto zatvorenijeg prostora. (Štulhofer, 2005: 118)

Istočna tribina stadiona izgrađena je 1961. godine, a uz tri prethodno spomenuta arhitekta, projektu se pridružio i Boris Magaš, danas poznat kao arhitekt splitskog stadiona Poljud. Tribina je imala 12 000 sjedećih i oko 18 000 stajaćih mjesta. Dodatno, ispod istočne tribine konstruirana je manja tribina s kapacitetom od 4 000 mjesta, namijenjena pomoćnom igralištu, danas poznatom kao igralište Hitrec-Kacian. Zbog ograničenih financijskih sredstava, tribina je dizajnirana bez sjedalica. Arhitekti su smatrali da je s izgradnjom istočne tribine stadion dobio svoj konačni oblik. Posebnost ovog modernog stadiona leži u njegovoj prozračnosti, postignutoj kroz tangentne tribine, što je odmak od tradicionalnih eliptičnih oblika. (Štulhofer, 2005: 119)

Stadion Maksimir je postao ne samo sportsko borilište, već i reprezentativno mjesto okupljanja generacija mladih ljudi te važno središte psihičke ekspanzije društvenog tijela. Njegova arhitektura se isticala svojom otvorenošću i prozračnošću, no povećanje kapaciteta i zatvaranje prostora sa južnom tribinom označilo je prekretnicu u originalnoj viziji zbog čega je Turina napustio projekt. (Štulhofer, 2005: 119)

Južna tribina, djelo arhitekta Božidara Tušeka, izgrađena je između 1964. i 1969. godine. Mogla je primiti 5 000 gledatelja na sjedećim mjestima te dodatnih 5 000 na stajaćem dijelu nasipa. Time su završene sve četiri tribine i konačan kapacitet stadiona je bio 64 609 gledatelja. (Štulhofer, 2005: 122-123) Stadion je dugo vremena bio u tom izdanju, a kroz dorade je prošao tijekom priprema za Univerzijadu 1987. kako bi se povećao kapacitet.

Povijest stadiona Maksimir predstavlja dinamičan razvojni put koji reflektira društvene i urbanističke promjene. Od projektiranja u skladu s prirodom do kasnijeg proširenja kapaciteta, stadion je svjedočanstvo sportske strasti i težnje za stapanjem građevine s okolinom, unatoč izazovima koje je to donijelo.

3. Tranzicija Hrvatske

Sociologija tranzicije, kao znanstvena disciplina, istražuje proces radikalnih strukturalnih i sociokulturnih promjena u postsocijalističkim društvima, s ciljem (re)konstrukcije kapitalizma i odgovarajućih društvenih vrijednosti. Tranzicija se može opisati kao opsežan proces društvene promjene koji obuhvaća transformaciju kako društvene strukture, tako i društvenih vrijednosti. Cilj ovih promjena je stvaranje nove strukture društva i novih društvenih vrijednosti koje će usmjeravati nove poželjne oblike društvenog djelovanja. (Peračković, 2002)

Peračković (2002) razmatra tri teorijska pristupa analizi tranzicije. Prvi pristup je teorija ekonomske i političke tranzicije koja istražuje promjene u društvenoj strukturi, uključujući ekonomske, političke i pravne aspekte. Drugi pristup je teorija društvene transformacije koja proširuje analizu na promjene u društvenim vrijednostima. Treći pristup je teorija modernizacije koja kontekstualizira sve ovo u povijesni okvir, uključujući tehnički razvoj.

Ekonomski model tranzicije, prema Peračkoviću (2002), podrazumijeva promjenu političkog i pravnog okvira kako bi se omogućio prijelaz iz planske privrede s društvenim vlasništvom u tržišnu privredu s privatnim vlasništvom. Ovaj tranzicijski model ima za cilj postići makroekonomsku stabilnost, poticati liberalizaciju, privatizaciju i preoblikovanje gospodarstava. Tako da u budućnosti naglasak bude stavljen na privatno vlasništvo, otvoreno tržište, slobodno poduzetništvo, te stabilno i uravnoteženo gospodarstvo, te višestranačka parlamentarna demokracija kao temelj političkog sustava. Očekuje se da će ove promjene u političkoj i pravnoj dimenziji omogućiti ekonomske promjene koje će rezultirati cjelokupnom društvenom transformacijom.

Calvo i Frenkel (1991) opisuju tranziciju kao razdoblje u kojem zemlja još uvijek zadržava karakteristike planske privrede, dok se Dubravčić i Dujšin (1991) referiraju na ovu fazu kao tranzicijski sindrom. Unatoč postojanju političkog i zakonodavnog okvira za tržišnu privredu, tranzicijski sindrom obuhvaća ekonomsku krizu, makroekonomsku nestabilnost i nepotpuno funkcioniranje tržišta. (Peračković, 2002)

Tijekom tranzicije, kapitalizam se oblikuje "odozgo", gdje država igra ključnu ulogu u kreiranju uvjeta za pojavu i rast kapitalizma i kapitalista. Županov (1995) ovaj fenomen opisuje kao

"politički kapitalizam". Upravo u tome leži korijen odstupanja i nepravilnosti. Primjećuje da su se promijenili ideološki i institucionalni sustav, ali su međusobni odnosi unutar društvenih elita ostali gotovo nepromijenjeni. Promjene unutar političke elite uglavnom su se svodile na promjene u ideološkom usmjerenju i personalnim zamjenama, dok je osnovna struktura očuvala svoje karakteristike. To je rezultiralo očuvanjem dominantne uloge političke elite i smanjenom autonomijom drugih društvenih elita. Županov (2002) također ističe prisutnost retradicionalizacije društva tijekom tranzicije, s naglaskom na egalitarizam i autoritarnost kao naslijeđene vrijednosti. Ovaj radikalni egalitarizam usporava modernizacijske procese i sprječava razvoj tržišne ekonomije.

Jedan od glavnih ciljeva tranzicije je privatizacija. Ovaj proces podrazumijeva pretvaranje društvenih i državnih poduzeća u privatno vlasništvo. Međutim, privatizacija nije jednostavan proces, kako ekonomski tako i društveno. Promjene u vlasništvu često su nailazile na otpor i suočavale se s različitim izazovima. Osim ekonomskih posljedica, privatizacija je imala duboke društvene implikacije. Država nije ispunila osnovna očekivanja građana u pogledu pravednosti. Građani su anticipirali da će dobiti pravičan udio nacionalnog bogatstva koje su pomogli stvoriti. Umjesto toga, svjedočili smo pojavi nove klase brzo obogaćenih poslodavaca i investitora s kapitalom stečenim sumnjivim sredstvima. Nacionalno bogatstvo koje se redistribuiralo prema uskom krugu bivše vlasti stvorilo je nejednakost i centralizaciju ekonomske moći, otežavajući razvoj demokracije. (Peračković, 2002)

U procesu gospodarske tranzicije, stvorio se novi sloj političke elite i bogataša, dok je srednji sloj osiromašio, što je slično dinamikama u drugim tranzicijskim zemljama. Međutim, privatizacija je često provedena netransparentno i protivno zakonskim propisima, što je dodatno kompliciralo tranzicijske procese. (Tomić-Koludrović, Petrić, 2007).

S društvene strane, tranzicija nije samo ekonomska promjena, već i kulturna i društvena transformacija. Glavna poteškoća tranzicijskih strategija leži u neprepoznavanju da će ljudi na posljedice strukturalnih promjena odgovoriti vođeni vrijednostima svoje sociokulturne baštine. Društvene vrijednosti su se promijenile tijekom tranzicije, prihvaćajući privatizaciju i tržišno usmjeravanje kao pozitivne procese. Međutim, nedostatak usklađenosti između ekonomske i društvene dimenzije tranzicije doveo je do konflikata i neravnoteže. (Peračković, 2002)

Demokratska tranzicija u Hrvatskoj, kako je istraživala Ilišin (1998), izdvaja se svojom složenošću i specifičnim okolnostima. Hrvatska je među postsocijalističkim zemljama istaknuta zbog dviju ključnih karakteristika. Prva od njih je činjenica da se raspadom socijalističkog sustava ne samo promijenio politički sustav, već je istovremeno uspostavljena i samostalna nacionalna država. Druga ključna okolnost je ta da je nova država suočena s dugotrajnim ratnim sukobom koji je trajao sedam godina, znatno usporavajući tranzicijske procese. Hrvatska je imala značajno razvijeno gospodarstvo u socijalističkom razdoblju, čak i usporedivo s razvijenim zemljama Srednje i Istočne Europe. Ratna razaranja su ostavila duboke posljedice na ekonomiju, demografiju i društveno-političke aspekte, otežavajući prilagodbu na novi politički i ekonomski poredak. (Tomić-Koludrović, Petrić, 2007)

U pogledu političkog sustava, Hrvatska se suočila s izazovima u razvoju demokracije. Ilišin (1998) ističe da se politička scena nakon višestranačkih izbora nije znatno promijenila, s kontinuiranom vlašću iste stranke (Hrvatska demokratska zajednica). To je rezultiralo monopolizacijom vlasti, nedostatkom konsenzusa u donošenju ključnih odluka i marginalizacijom drugih političkih aktera. Takva koncentracija vlasti i političke moći omogućila je autoritarni populizam te je dovela do pojave klijentelizma i nepoštivanja demokratskih normi.

Analiza se također bavi političkom kulturom i vrijednosnim orijentacijama građana. U tom smislu, istraživanje sugerira da postoji prisutna tendencija prema konzervativizmu i etnocentrizmu, dok se demokratski ideali još nisu potpuno ukorijenili. Očekivanja od budućnosti često su velika, no postoji jaka prisutnost negativnih osjećaja prouzrokovanih ratom i ekonomskim nedaćama. Ovi čimbenici utječu na percepciju aktualnog političkog sustava i rezultiraju podrškom režimu, često vođeni konzervativnim i autoritarnim vrijednostima. (Ilišin, 1998)

Građani Hrvatske izražavaju nezadovoljstvo nepravdom u društvu, što se povezuje s promjenama u vrijednosnim orijentacijama tijekom tranzicije. Neravnomjerna regionalna razvijenost također je postala izazov, djelomično zbog centraliziranog upravljanja i raspodjele, što je rezultiralo niskim regionalnim BDP-om i ograničenim mogućnostima lokalne vlasti. Tijekom tranzicije, hrvatsko gospodarstvo je bilo obilježeno nekonkurentnošću, visokim proračunskim deficitom i javnim dugom, što je stvorilo izazove za stabilnost ekonomije. (Tomić-Koludrović, Petrić, 2007)

U drugoj fazi tranzicije, Hrvatska je usmjerena prema Europskoj uniji, nastojeći uspostaviti moderne institucije države i prilagoditi se globalizacijskim procesima. (Tomić-Koludrović, Petrić, 2007)

Tranzicija Hrvatske prema kapitalizmu i demokraciji bila je složen i višedimenzionalan proces koji je obuhvatio ekonomske, političke, kulturne i društvene promjene. Analiza ovog tranzicijskog razdoblja pruža dubok uvid u interakciju ovih dimenzija. U tom kontekstu, postaje jasno da demokratska tranzicija u Hrvatskoj nije bila linearni put. Izazovi poput pokušaja konstituiranja političke elite, promjena ideoloških i institucionalnih okvira te izgradnje demokratske kulture suočavali su se s preprekama, poput očuvanja starih struktura moći i monopolizacije vlasti. Da bi se osigurala održiva demokratska budućnost Hrvatske, potrebne su bile dublje promjene u društvenim i političkim strukturama. Sve u svemu, ovi tranzicijski procesi odredili su put Hrvatske prema modernizaciji i europskoj integraciji, ali i naglasili važnost usklađivanja strukturalnih i društvenih promjena za postizanje održive transformacije.

4. Odnos politike i sporta

U bivšoj Jugoslaviji sport je imao značajnu ulogu koja je proizlazila iz ideološkog obrasca društva. Sve je služilo izgradnji socijalizma i državnim interesima. Sport je bio sredstvo političke propagande, koristeći sportske uspjehe za promicanje socijalne kohezije i političkih ciljeva, a posebno nacionalnom nogometnom reprezentacijom. (Šišak, 1993) To se očigleda po velikom utjecaju na društvo koje je imala pobjeda nad SSSR-om i srebrna medalja na Olimpijskom igrama u Helsinkiju 1952. za vrijeme sukoba sa SSSR-om nakon Rezolucije Infobiroa 1948. ili po nazivu drugog najvećeg nogometnog natjecanja u državi Kup Maršala Tita. (Lalić, 2018: 148-151)

Socijalistička država kontrolirala je i financirala sport kroz različite metode, često koristeći političku i ekonomsku moć za podršku određenim klubovima. (Šišak, 1993) Ovo se očitovalo, kao što smo već naveli, u privilegiranom položaju beogradskih klubova, Crvene Zvezde i Partizana.

U Republici Hrvatskoj situacija je bila ista. Od samih početaka samostalne države sport je imao važnu ulogu. Sport je bio snažno sredstvo za promicanje nacionalnog identiteta, jedinstva i ponosa.

Sport je često korišten kao propagandno sredstvo, ali i kao način promicanja pozitivne slike zemlje na međunarodnoj sceni. Promicalo se hrvatstvo i hrvatski nacionalni interesi, a uspjesi sportaša su se koristili za poboljšanje međunarodne percepcije Hrvatske. Tome u prilog ide izjava koja se već desetljećima ponavlja da su sportaši naši najveći ambasadori.

U ranoj fazi neovisnosti Hrvatske, predsjednik Republike Hrvatske i predsjednik HDZ-a Franjo Tuđman imao je izrazito snažan utjecaj. Njegova strastvena povezanost s Dinamom i nogometnom reprezentacijom bila je očigledna. Njegova prisutnost na utakmicama, srdačno druženje s igračima, inspirativni posjeti svlačionici te imenovanje političkih figura na ključne pozicije u sportskim organizacijama svjedoče o tome. Tuđman je često sportske trijumfe stavljao u kontekst nacionalne slave, uspoređujući sportske pobjede s borbom za domovinu (Bartoluci, 2013). Prema Laliću (2018) Tuđman nije razlikovao stvari sporta od politike. Za vrijeme Svjetskog nogometnog prvenstva u Francuskoj 1998., gdje je reprezentacija osvojila brončanu medalju, izjavio je: „Danas je uistinu časno i ponosno biti Hrvat. Ovaj je rezultat plod hrvatske borbe za slobodu i samostalnost. Naši su nogometaši svjesni da je cijela Hrvatska s njima, što im podiše samosvjest.”

Lalić (2018: 317) smatra da je HDZ stranka koja najčešće koristi sport kao sredstvo politizacije. Posebno se oslanja na vrhunski sport, primarno nogomet, kako bi stvorila snažnu vezu između sporta i nacionalnog identiteta. Ova strategija im pomaže u jačanju i širenju izborne podrške.

Tijekom devedesetih, iako je HDZ uveo demokratski politički sustav, neki aspekti njihove političke prakse podsjećali su na metode komunističke elite. To se posebno odnosi na nedostatak transparentnosti i autoritarni pristup kadrovskim i drugim odlukama u kontekstu nogometa i sporta općenito. Unatoč tome, vodstvo HDZ-a isticalo je svoj demokratski legitimitet, naglašavajući svoje zasluge u svrgavanju autoritarnog režima i stvaranju neovisne države (Lalić, 2018: 185).

Smrću predsjednika Tuđmana 2000. godine dolazi do promijene vlasti. Lijevo-liberalna koalicija predvođena SDP-om je osvojila izbore. S promjenom vlasti u Hrvatskoj, započela je faza konsolidacije demokracije, označavajući završetak tranzicijskog perioda. Ova faza, prema Laliću (2018: 195), predstavlja najduži i najkompleksniji segment u kojem bi svi akteri trebali djelovati prema demokratskim standardima, uspostavljajući demokratske institucije i prakse koje bi postale integralni dio političke kulture većine aktera i građana.

Međutim, proces konsolidacije demokracije u Hrvatskoj još uvijek nije dovršen. Ovo se manifestira kroz distorzije zakona te neefikasnost i slabosti državne i javne uprave. Lalić (2018: 197) smatra da, iako je demokracija već više od dva desetljeća jedini politički poredak u Hrvatskoj, naša demokracija nije potpuno konsolidirana.

Klijentelizam u državi prelio se i u nogomet. Kadroviranje unutar HNS-a nosi politički predznak. Premda su članovi Izvršnog i drugih tijela iz različitih dijelova Hrvatske, često se percipira da je njihovo djelovanje obilježeno metropolizmom i centralizmom. Dio navijačke populacije Hajduka vidi stagnaciju svog kluba i dugotrajnu dominaciju Dinama kao rezultat šire političke centralizacije. Postoji mišljenje da Zagreb prema Splitu i Dalmaciji u posljednja tri desetljeća postupa slično kako je Beograd tretirao te regije za vrijeme Jugoslavije. (Lalić, 2018: 243)

Predsjednici HNS-a od 2000. godine do danas bili su: Vlatko Marković, Davor Šuker i Marijan Kustić. Svatko je imao svoj pristup politici, ali svu trojicu možemo staviti na desni politički spektar. Marković je bio otvoreni desničar i konzervativac. To se najbolje očitovalo 1999. oko afere pobjednika Prvenstva 1998./1999. HNK Rijeci je u zadnjem kolu poništen regularan gol i praktički im je oduzeto prvenstvo. Prvak je bila NK Croatia. Tada je dao izjavu da je „Naslov prvaka osvojio najkatoličkiji klub.“ (Lalić, 2018: 157)

Šuker je bio suzdržaniji u izražavanju svojih političkih stavova, vjerojatno zbog kritika koje je primio u mladosti. Sadašnji predsjednik HNS-a je Marijan Kustić, član HDZ-a, bivši predsjednik Županijske organizacije HDZ-a Ličko-senjske županije i bivši saborski zastupnik te stranke.

Dužnosnici HNS-a često su pod snažnim utjecajem političke struje HDZ-a. U 2017. godini, od 17 članova Izvršnog odbora, čak 11 njih bilo je povezano s HDZ-om. Sukladno Zakonu o sportu iz 2017. godine, zbog sukoba interesa, napustili su svoje pozicije u Izvršnom tijelu, ali su se ubrzo pridružili novoosnovanom Savjetu. Ovaj potez može se interpretirati kao taktika koju pojedini nogometni utjecajnici koriste kako bi manipulirali političkim akterima. (Lalić, 2018: 317)

Hrvatski nogomet suočava se s izazovima koji proizlaze iz nejasnog i često kontradiktornog normativnog okvira koji uređuje profesionalni sport u zemlji. Prema Zakonu o sportu (NN 141/22) iz 2006. godine, sportski klubovi, uključujući profesionalne, mogu postojati kao "športske udruge za natjecanje" ili "športska dionička društva". Međutim, ovaj zakon dolazi u sukob s Zakonom o udrugama (NN 74/14) iz 2014. godine, koji udruge definira kao entitete osnovane "bez namjere

stjecanja dobiti ili drugih gospodarskih procjenjivih koristi". Ova pravna dvojba stvorila je prostor za razne zlouporabe, gdje udruge mogu ostvarivati profit i financirati se iz lokalnih proračuna.

Unatoč raznim zakonodavnim inicijativama, ključni problemi u hrvatskom nogometu ostaju nepromijenjeni, često zbog političkog utjecaja i neusklađenosti među različitim zakonima. Zakon o sportu posebno je kontroverzan jer ga Hrvatski nogometni savez (HNS) i njegove podružnice nisu dosljedno primjenjivali. Iako su 2015. godine usvojene neke izmjene ovog zakona, mnoge sportske organizacije i dalje ignoriraju njegove odredbe. (Lalić, 2018: 212-214)

Za održivi razvoj hrvatskog nogometa potrebna je jasna i koherentna zakonodavna osnova koja će omogućiti usuglašeno djelovanje svih aktera u sportu, smanjujući pritom prostor za zlouporabe i sukobe. (Lalić, 2018:256)

Hrvatski nogomet već duže vrijeme trpi zbog nekonzistentne državne politike koja se odlikuje paralelnim i često kontradiktornim pristupima. S jedne strane, donose se mjere i daju izjave koje sugeriraju transparentnu i racionalnu brigu za nogomet, dok s druge strane postoji svojevrsna "podzemna" politika obilježena neučinkovitošću. Ova dvostruka dinamika često se opisuje sintagmom "država u državi", aludirajući na moćnu skupinu koja kontrolira hrvatski nogomet. Iako se političke figure mijenjaju, ključni akteri unutar nogometne sfere ostaju nepromijenjeni. (Lalić, 2018: 325)

Tijekom godina, ni ljevica ni SDP nisu uspjeli adekvatno se pozabaviti izazovima koji opterećuju hrvatsko društvo i gospodarstvo, a problemi u nogometu često su bili zapostavljeni. Dok vlade pod HDZ-om povremeno pokazuju interes za rješavanje problema u nogometu, posebno u predizbornim periodima, vlade predvođene SDP-om nisu pokazale značajniju inicijativu u tom smjeru.

5. Odnos politike i Dinama

NK Dinamo Zagreb početkom 90-ih je postao državni projekt kojem se posvetio prvi predsjednik države Franjo Tuđman. Dinamo je dobio privilegiran položaj u odnosu na sve druge klubove.

Tome najbolje svjedoči promjena imena. Odlukom predsjednika ime je 1991. promijenjeno u HAŠK Građanski. Time se htjela ocrtati povezanost Dinama sa zagrebačkim klubovima između dva svjetska rata – HAŠK-om i Građanskim. Mnogi su bili protiv toga imena jer su smatrali da je Dinamo tradicijski sljedbenik Građanskog, a Građanski i HAŠK su bili rivali tako da nije imalo smisla spajati ta dva imena. Ubrzo su to uvidjeli i predsjednik i uprava kluba te se 1993. ime mijenja u Croatia. Time se htjelo potvrditi status hrvatskog kluba koji je Dinamo imao u Jugoslaviji.

Prva je promijena napravljena željom za ispravljanje povijesti, dokidanjem komunističkog naslijeđa, a druga promijena je napravljena nacionalističkim očekivanjima da se navijači povežu sa klubom takvog naziva koji je trebao biti vodeći predstavnik hrvatskog nogometa i nacije u Europi i svijetu. (Lalić, 2018: 161)

Međutim, nova imena nisu bila dobro prihvaćena u javnosti, naročito među BBB-ima, najvatrenijim navijačima. Ova promjena imena izazvala je konflikte između kluba i navijača, a gledatelji su čak bojkotirali utakmice tražeći povratak starog imena. (Vujević, 2000)

Sukob između navijača Dinama, poznatih kao Bad Blue Boys, i vladajuće HDZ-ove strukture, posebno s tadašnjim predsjednikom države Franjom Tuđmanom i predsjednikom kluba Zlatkom Canjugom, bio je intenzivan. Bilo je nevjerojatno koliko je kontroverzi izazvala sama promjena imena kluba iz "Dinamo" u "Croatia". Za vlast, to je bila tranzicija od imena koje su smatrali prokomunističkim prema nacionalnom identitetu, odnosno prema hrvatskom imenu. Međutim, za navijače, "Dinamo" je već bio simbol otpora prema bivšem jugoslavenskom režimu, što su potvrdili i brojni nemiri. Oni nisu vidjeli ime kao komunističko ili proistočno, već kao nešto što je isključivo njihovo. Smatrali su se pravim predstavnicima kluba. Tenzije su eskalirale kada su Bad Blue Boys javno izražavali svoje nezadovoljstvo, ismijavajući se s oba predsjednika kroz uvrede, psovke i satirične pjesme. (Vrcan, 2003)

BBB i drugi simpatizeri Dinama bunili su se jer je promijenom imena dokinuta odrednica njihovog navijačkog identiteta (Dinamo kao simbol Zagreba); a navijači drugih klubova su se bunili jer je time dokazano da je Dinamo privilegiran. (Lalić, 2018: 162)

Tuđmanove produžene ruke u NK Croatia su bili Miroslav Blažević i Zlatko Canjuga. Blažević je bio dugogodišnji nogometni trener najpoznatiji po osvajanju titule prvaka Jugoslavije sa

Dinamom 1982. Tijekom devedesetih obavlja razne funkcije u hrvatskom nogometu. Bio je trener NK Croatia-e, izbornik reprezentacije s kojom je osvojio brončanu medalju na Svjetskom prvenstvu 1998. i jedno vrijeme je bio vlasnik i predsjednik NK Croatia-e. Klub je kupio na nagovor predsjednika Tuđmana. Ta privatizacije nije završila dobro pa je Tuđman u klub instalirao Zlatka Canjugu čelnika zagrebačkog HDZ-a. On je cijelo vrijeme Tuđmanu čuvao leđa i služio kao sluga vladajuće ideologije i politike. (Lalić, 2018: 180) Bio je lice NK Croatia-e i glavni podupiratelj novog imena kluba.

Navijači su tu borbu na kraju dobili. Nekoliko mjeseci nakon smrti predsjednika Tuđmana i poraza HDZ-a na parlamentarnim izborima ime kluba je 14. veljače 2000. vraćeno u Dinamo. Posljednja promjena imena kluba dogodila se 2011. godine, kada je pred prefiks nogometni klub dodana riječ Građanski. Od tada, klub nosi ime Građanski nogometni klub Dinamo Zagreb.

Dinamo se, nakon smrti predsjednika Tuđmana, našao u teškoj financijskoj situaciji. Zlatko Canjuga je potjeran iz kluba, a za predsjednika kluba je izabran Mirko Barišić, direktor Siemens za Hrvatsku, tvrtke koja je počela sponzorirati klub. To mu je bio treći ulazak u klub, nakon mandata u sedamdesetima i početkom devedesetih. S tim novcem praktično je spasio klub i ostavio ga na životu. Dinamo je sljedećih nekoliko godina teško živio. To je rezultat velike financijske potrošnje devedesetih.

5.1. Vlasništvo Dinama

U turbulentnim post-ratnim godinama nakon proglašenja neovisnosti Republike Hrvatske, klub je prošao kroz brojne promjene u svom vodstvu. Društveni i privatni interesi često su bili u sukobu, što je rezultiralo stalnim "ratovima" unutar kluba i njegove okoline. Godine 1993., klub je privatiziran, a među glavnim vlasnicima bili su Miroslav Ćiro Blažević i Zdravko Mamić. No, ovaj potez brzo se pokazao kao nepromišljena tranzicijska odluka. Zbog velikih troškova za pojačanja i neracionalnih ulaganja, Dinamo je ubrzo upao u financijske probleme.

Godine 1998., paralelno s osnivanjem Dinama kao sportskog dioničkog društva, osnovana je i građanska udruga pod istim imenom. Mnogi su vjerovali da je Dinamo nakon te promjene postao sasvim drugačiji klub i da bi trebao započeti natjecanje u zadnjem rangu sustava. Međutim, 2004.

godine, zbog enormnih dugova, dioničko društvo "Dinamo" odlazi u stečaj. Unatoč tome, klupska administracija je kroz pravne manevre uspjela prenijeti klupske trofeje i status u prvoj ligi na građansku udrugu, čime je onemogućena naplata dugova od strane vjerovnika. U tom razdoblju, klub je uspio otpisati dug od oko 250 milijuna kuna, kako prema igračima, tako i prema državnom proračunu. Nakon te transformacije, Dinamo je djelovao u opuštenijem zakonskom okruženju, oslobođen nadzora financijskih tijela, istovremeno promovirajući privid demokratskog odlučivanja koji bi trebao biti svojstven udrugama. Vrhovni sud u Zagrebu potvrdio je 2009. godine da građanska udruga "Dinamo" nije pravni nasljednik propalog dioničkog društva, ali bez većih pravnih posljedica. (telegram.hr, 2015)

Građanski nogometni klub "Dinamo" i dalje djeluje kao neprofitna udruga građana. Prema Zakonu o udrugama, u članku 4., definira se što predstavlja udruga građana: *svaki oblik slobodnog i dobrovoljnog udruživanja više fizičkih, odnosno pravnih osoba koje se, radi zaštite njihovih probitaka ili zauzimanja za zaštitu ljudskih prava i sloboda, zaštitu okoliša i prirode i održivi razvoj, te za humanitarna, socijalna, kulturna, odgojno-obrazovna, znanstvena, sportska, zdravstvena, tehnička, informacijska, strukovna ili druga uvjerenja i ciljeve koji nisu u suprotnosti s Ustavom i zakonom, a bez namjere stjecanja dobiti ili drugih gospodarski procjenjivih koristi, podvrgavaju pravilima koja uređuju ustroj i djelovanje toga oblika udruživanja.*

Zakon u članku 9. definira načelo neprofitnosti kao jedno od osnovnih svojstava udruge:

Djelovanje udruge temelji se na načelu neprofitnosti, što znači da se udruga ne osniva sa svrhom stjecanja dobiti, ali može obavljati gospodarsku djelatnost, sukladno zakonu i statutu.

Prema načelu neprofitnosti, udruge, iako se mogu baviti marketinškim i trgovačkim aktivnostima, ne smiju poslovati s ciljem stvaranja dobiti. Sva zarada mora biti reinvestirana u ciljeve koje udruga definira kroz svoj statut. Na primjer, nogometni klub kao građanska udruga može uložiti profit u poboljšanje svoje infrastrukture. Sve što udruga zaradi mora ostati unutar nje, a članovi ne mogu imati financijsku korist od svojeg članstva.

Dinamo, kao sportska udruga, ima status pravne osobe, a vlasništvo nad njim imaju njegovi članovi. Svaki hrvatski i strani državljanin može postati članom kluba ako njegov zahtjev za članstvom odobri Izvršni odbor kluba. Članska iskaznica služi kao potvrda članstva, a pravila o članstvu osiguravaju da se interes kluba ne podredi pojedinačnim ili skupnim privatnim interesima.

U Hrvatskoj, teoretski, cilj osnivanja građanskih udruga bio je izbjeći miješanje političkih i financijskih interesa s radom udruga. Međutim, praksa je često pokazivala suprotno, s mnogim većim sportskim organizacijama koje su postale sredstvo za promociju pojedinih interesa. Zakon o udrugama naglašava važnost demokratičnosti i javnosti u radu udruga građana. Prema Zakonu, djelovanje udruge mora biti javno i demokratski ustrojeno, što znači da članovi udruge imaju pravo na transparentnost i demokratsko očitovanje volje. Statut GNK Dinamo Zagreb, na papiru, izgleda u skladu s ovim načelima, no praksa pokazuje drugačiju sliku.

Unatoč formalnom priznavanju prava članova, GNK Dinamo Zagreb ima birokratski sustav koji onemogućuje stvarnu demokraciju unutar kluba. Skupštinu kluba čine skupštinari koji biraju sami sebe, a Izvršni odbor, koji kontrolira skupštinare, bira upravo skupština. Skupština bira i predsjednika Izvršnog odbora, a to je po sili Statuta ujedno i predsjednik GNK Dinamo Zagreb. Upravu kluba, operativno tijelo Kluba i u praksi ono najviše koje donosi najveći obim odluka imenuje Izvršni odbor a sastoji se od izvršnog dopredsjednika i glavnog i financijskog tajnika Kluba. Ovaj začarani krug onemogućuje stvarnu demokraciju i transparentnost.

Ovime je jasno da je odabrana skupina ljudi privatizirala jednu udruhu građana. GNK Dinamo, iako je formalno demokratski uređena udruha građana je privatni klub. Godinama je vođen bez nadzora, uspostavljajući samovolju određene skupine i kršeći zakone.

5.2. Upravljanje klubom za vrijeme ere Zdravka Mamića

Povratkom imena Dinamo u klub je ušao Zdravko Mamić. Ubrzo je postao ključna figura u Dinamu i taj dan možemo smatrati početak Mamićeve dominacije nad klubom. Izabran je za Izvršni dopredsjednik kluba 2002. i time potvrđuje svoju moć u klubu i postaje njegov neslužbeni vladar. I tijekom sljedećih nekoliko godina uspješno rješavao klupske dugove prema igračima. Jedan od najznačajnijih dugova bio je prema Igoru Cvitanoviću. Presuda iz 2009. utvrdila je da Dinamo, kao građanska udruha, nije bio pravni nasljednik prethodnog sportskog dioničkog društva, stoga nije bio odgovoran za prethodne dugove. Unatoč razočaranju, Cvitanović je postigao dogovor s Mamićem koji mu je isplatio dio duga i ponudio poziciju unutar kluba. (telegram.hr, 2015.)

Mamić, koristeći svoj rastući utjecaj u klubu, pod izlikom pomlađivanja momčadi s igračima iz Dinamove škole, zapravo promovira igrače iz svoje menadžerske agencije. Takvim postupanjem već tada stvara potencijalni sukob interesa. (badblueboys.hr, 2012) Tijekom ljeta 2001., Boško Balaban je prešao u Aston Villu za odštetu od 8 milijuna eura. Dinamo je od tog iznosa dobio tek 20%, dok je preostali iznos podijeljen između Mamića i Balabana. To je postalo prepoznatljivo obilježje njegovog rada unutar kluba. (index.hr, 2021)

Lalić (2018: 248) analizira kako je Mamić koristio različite resurse kako bi očuvao svoju poziciju moći. On se oslanjao na ekonomski kapital (financirajući izborne kampanje određenih političkih figura), kulturni kapital (kroz znanje i vještine koje dijeli s bliskim suradnicima), simbolički kapital (naglašavajući svoj patriotizam i prihvaćajući ideologiju nacionalizma), te socijalni kapital (kroz mrežu utjecajnih veza i kontakata).

Mamić, iako nije bio član HDZ-a, održavao je bliske veze s tom strankom. Njegovi odnosi s HDZ-om i desnim političkim akterima, uključujući Milana Bandića, bili su znatno bolji nego s SDP-om i ljevicom. Kada je HDZ bio na vlasti, Mamić i njegovi suradnici iz Dinama i HNS-a surađivali su s vladajućima, a isti obrazac vidljiv je i u odnosima s Bandićem. S druge strane, za vrijeme SDP-ove vlasti od 2011. do 2015., odnosi su bili napeti. (Lalić, 2018: 243)

Uoči parlamentarnih izbora 2007. godine, NK Dinamo je u najčitanijim dnevnim novinama objavio oglas u kojem su igrači i vodstvo kluba potpisima podržali HDZ, zahvaljujući premijeru Sanaderu na doprinosu hrvatskom sportu i Dinamu. (Lalić, 2018: 219) Tijekom kampanje za lokalne izbore u Zagrebu 2009., uprava i igrači Dinama javno su podržali Milana Bandića. Klupski glasnogovornik čak je pozvao birače da glasaju za njega. (Lalić, 2010)

Mamić je također održavao bliske i prijateljske odnose s predsjednicom Hrvatske u jednom mandatu, Kolindom Grabar Kitarović, čak joj je organizirao rođendansku proslavu. U 2013. godini prisustvovao je Saboru HDZ-a., gdje je s oduševljenjem reagirao na izvedbu pjesme "Sve je ona meni", što dodatno potvrđuje njegovu bliskost s tom strankom. (Lalić, 2018: 245)

U svom pismu od 9. listopada 2017., Zdravko Mamić je napisao: „nogomet je jedna od stožernih vrijednosti hrvatskog identiteta. Branitelji, Katolička crkva i hrvatska nogometna reprezentacija” čime dodatno potvrđuje svoja uvjerenja. (prema Lalić, 2018)

Druga ključna veza politike odnosi se na lojalnost prema dominantnoj skupini koja dugo kontrolira hrvatski nogomet. U strukturama Saveza nije bilo prostora za one koji bi se usudili suprotstaviti Šukeru, Vrbanoviću, Mamiću i sličnima. (Lalić, 2018: 247) S dolaskom Kukuriku koalicije na vlast 2011. godine, Mamić i njegova skupina suočavaju se s izazovima. U tom razdoblju pojačava se borba protiv korupcije, što rezultira pokretanjem postupaka protiv njih. Ovaj trend nije se promijenio ni povratkom HDZ-a na vlast pod vodstvom Andreja Plenkovića. Od tada, vodeći političari distanciraju se od Mamića i njegovih bliskih suradnika. (Lalić, 2018: 248)

Zdravko Mamić i njegovi suradnici osuđeni su za izvlačenje gotovo osamdeset milijuna kuna iz GNK Dinama putem transfera igrača. Suđenje se odvijalo na Županijskom sudu u Osijeku, gdje su kao svjedoci nastupili Luka Modrić i Dejan Lovren. Modrić je svjedočio o svom prelasku u Tottenham za 21 milijun eura. Nakon što je Dinamo njemu isplatio polovicu odštete, on je Mamiću i njegovim suradnicima predao 50 milijuna kuna u gotovini. USKOK ističe da je postojalo plaćanje na temelju fiktivnog računa s ciljem izvlačenja sredstava. (Lalić, 2018: 225) Osuđeni su Zdravko i Zoran Mamić, bivši direktor Dinama Damir Vrbanović te poreznik Milan Pernar. Terete se za niz kaznenih djela, uključujući zlouporabu položaja i ovlasti, primanje i davanje mita, zlouporabu povjerenja u gospodarskom poslovanju te za uzimanje dijela transfernih naknada od prodaje igrača u inozemstvo. Ukupna vrijednost optužbi iznosi 300 milijuna kuna. (Lalić, 2018: 238)

U lipnju 2018., Županijski sud u Osijeku osudio je Zdravka Mamića na šest i pol godina zatvora zbog financijskih malverzacija. Njegov brat Zoran osuđen je na četiri godine i 11 mjeseci zatvora, dok su Vrbanović i Pernar osuđeni na tri, odnosno četiri godine zatvora. Dan prije izricanja presude, Zdravko Mamić pobjegao je u Bosnu i Hercegovinu, u kojoj ima državljanstvo. Od tada živi u BiH i izbjegava izručenje Hrvatskoj. Bosna i Hercegovina ne izručuje svoje državljane drugim zemljama, što znači da Mamić može izbjeći izdržavanje kazne dok je na teritoriju BiH. Vrhovni sud potvrdio je presudu 2021. godine uz smanjenje kazne zatvora za Zorana Mamića i Milana Pernara. (tportal.hr, 2021)

U svjetlu ovog suđenja i presude, Mamić je podnio ostavku na poziciju izvršnog predsjednika Dinama, iako je ostao Savjetnik i ključna figura u klubu sve do 2023. Također je napustio poziciju prvog dopredsjednika HNS-a. (Lalić, 2018: 239)

Lalić (2018: 254) ističe da problemi u hrvatskom nogometu nisu isključivo rezultat djelovanja Mamića i njegove skupine. Ključni problem leži u sustavu, štetnim obrascima upravljanja

nogometom i njegovoj normativnoj osnovi. Nakon Mamićevog odlaska, neki drugi, možda manje ekstrovertirani menadžer s pažljivijom komunikacijom, mogao bi nastaviti po istim obrascima.

Dodatno, Lalić (2018: 255) vjeruje da je turbulentno stanje u domaćem nogometu, više nego bilo što drugo, pa čak i Mamićeva odlučna uloga, rezultat štetne kombinacije neoliberalnog i političkog klijentelističkog kapitalizma. U slučaju GNK Dinamo, to se manifestira kroz velika ulaganja u nogometnu školu i praćenje talenata, kako domaćih tako i stranih, te trgovanje s igračima. S druge strane, postoji percepcija (opravdana ili ne) o "nemoralnoj ekonomiji", koja je tipična za tranzicijski proces u našoj zemlji.

6. Bad Blue Boys

Povijest navijačke grupe Bad Blue Boys obilježena je konfliktom s određenim oblicima vlasti. Grupu su osnovali 1986. najaktivniji navijači Dinama. Ime je dobila po filmu Bad Boys i zbog Dinamove plave boje ubačeno je Blue. Prve godine postojanja grupe obilježilo je jačanje nacionalnih tenzija što se vidjelo i na tribinama pojavom nacionalnih zastava. Nezadovoljstvo jugoslavenskom vlašću kulminiralo je na nikada odigranoj utakmici između Dinama i Crvene Zvezde, 13. svibnja 1990. na Maksimiru. Utakmica je prekinuta zbog nemira koje su izazvali Delije na južnoj tribini, gdje su prouzrokovali štetu. Nakon napada na Dinamove navijače, Bad Blue Boysi s sjeverne tribine intervenirali su ulaskom na teren. Uslijedio je sukob između Bad Blue Boya i tadašnjih policijskih snaga, koji se proširio i na park Maksimir. U ovim neredima ozlijeđeno je 59 navijača i 79 policajaca. Mnogi navijači Dinama i dio javnosti smatraju taj dan početkom rata (Prnjak, 1997). Lalić (2018) ga smatra krajem mira.

Odnos BBB i uprave Dinama u devedesetima je loš i konfliktan zbog promijene imena. Ovaj sukob smo već opisali ranije u radu. Nakon što su se izborili za povratak imena Dinamo podupirali su klub i upravu i surađivali su s njima. Takvo stanje mira je bilo do 2006. kada započinje sukob sa Zdravkom Mamićem. Tada navijači počinju skandirati protiv Zdravka Mamića. Sukob je eskalirao tijekom godina, s ključnim trenucima poput zahtjeva za Mamićevim odlaskom iz kluba 2008., kaznenom prijavom protiv uprave kluba 2011. i bojkotom utakmica od 2010. do 2011., te djelomičnim bojkotom sve do 2016. godine. U priopćenju iz 2016., BBB su istaknuli da se njihova

borba protiv nezakonitosti i nedemokracije u klubu nastavlja, naglašavajući da problem nije samo u jednoj osobi, već u cijelom sistemu. (Šantek, 2020)

BBB su posebno kritični prema državnim i gradskim institucijama koje su, prema njihovom mišljenju, sporo ili nikako reagirale na njihove prijave i pritužbe. Primjer toga je kaznena prijava koju su predali Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske u prosincu 2011. protiv kluba i Zdravka Mamića zbog sumnje u malverzacije. Iako su prijavi priloženi dokazi, reakcija državnih tijela je izostala. BBB su izrazili sumnju u rad državnih institucija i kroz proglas upućen medijima, pozivajući ih da istraže kršenja zakona od strane uprave NK Dinamo. Mnoge druge prijave koje su uslijedile pokazale su da državne institucije nisu adekvatno reagirale na navijačke optužbe. (Šantek, 2020)

Ravlić i Čepo definiraju civilno društvo u suvremenoj teoriji kao prostor u kojem pojedinci slobodno donose odluke, kreiraju svoje izbore i udružuju se s drugima. To je sfera gdje prevladavaju dobrovoljne i autonomne inicijative te udruženja. U kontekstu tranzicijskih zemalja poput Hrvatske, važnost civilnog društva za demokratsku izgradnju je iznimna. U postsocijalističkim društvima, civilno društvo predstavlja specifičnu sferu koja se proteže izvan obiteljskog i ekonomskog života. U njoj različite udruge autonomno djeluju, neovisno o državi, s ciljem poticanja građanske svijesti, aktiviranja građana i utjecaja na vlast. (Lalić, 2018: 338-339)

Građanska inicijativa "Zajedno za Dinamo" (ZZD) osnovana je 2010. s ciljem demokratizacije NK Dinama, težnjom za transparentnošću i ostvarivanjem prava članova kluba. Inicijativa je naglašavala potrebu za potpunom informiranošću članova o radu udruge i njihovom aktivnom sudjelovanju u odlučivanju. Međutim, unatoč brojnim prijavama i zahtjevima upućenim klupskim, lokalnim i državnim tijelima, reakcije su često izostale ili bile neadekvatne. ZZD je posebno istaknuo nepravilnosti u radu kluba, poput prisutnosti nečlanova u Skupštini kluba i kršenja zakonskih odredbi o radu udruge. Unatoč tome, mnoge institucije, uključujući Gradski ured i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, nisu prepoznale svoju nadležnost ili su odbacile pritužbe kao "unutarnja pitanja" kluba. Međutim, nakon dugotrajne borbe, Inicijativa je postigla neke uspjehe. Visoki upravni sud u Zagrebu 2013. godine presudio je u korist ZZD-a, obvezujući Ministarstvo da odgovori na prijave građana. Dodatno, 2014. Sportska inspekcija MZOS-a donijela je odluku kojom se GNK Dinamo obvezuje osigurati članovima uvid u klupske dokumente. Unatoč tim uspjesima, borba za potpunu demokratizaciju kluba i učinkovitiji rad

državnih institucija i dalje traje, s mnogim izazovima koji još uvijek stoje pred Inicijativom i njenim članovima. (Šantek, 2020)

Udruga "Dinamo to smo mi" (DTSM), osnovana 2018. godine, okuplja navijače GNK Dinama, uključujući članove Bad Blue Boysa i one iz inicijative Zajedno za Dinamo. Cilj udruge je pravna borba za transparentnost i zakonito poslovanje kluba. Udruga je podigla brojne pravne postupke, uključujući kaznenu prijavu protiv klupskih dužnosnika zbog neovlaštenih troškova i kršenja zakona. Uz to, udruga je tražila demokratske izbore unutar kluba i poštivanje zakona i statuta. Unatoč nekim pravnim pobjedama, poput prisilnog odlaska predsjednika Uprave Dinama zbog kršenja Zakona o sportu, udruga je izrazila nezadovoljstvo zbog povratka osoba optuženih za financijske malverzacije unutar kluba. DTSM smatra da takvi potezi ukazuju na kontinuirane probleme unutar kluba i nedostatak odgovornosti od strane nadležnih institucija. (Šantek, 2020)

Srđan Vrcan (2003), jedan od prvih koji je istraživao odnos navijača i politike, ističe kako je uprava kluba devedesetih koristila političke veze za ciljano etiketiranje i izolaciju BBB-a, stvarajući moralnu paniku oko njihovog ponašanja. Klupski dužnosnici, koristeći svoj utjecaj, preuzeli su kontrolu nad klubom bez ulaganja vlastitog kapitala, tretirajući ga kao privatno vlasništvo. Ova situacija stvorila je duboku podjelu između uprave i navijača. Dok uprava vidi klub kao poslovni pothvat, navijači ga doživljavaju kao zajednicu. Sukob je eskalirao do točke gdje su navijači osjećali otuđenje i diskriminaciju, jer su odluke o klubu donosili samo odabrani članovi elite.

7. Stadion Maksimir

Stadion Maksimir vrlo je zanimljiv predmet sociološke rasprave. Na njemu se isprepliću različite sfere društva, uključujući politiku, nogomet i civilno društvo. U njegovu je izgradnju i obnovu uloženo više od milijarde kuna iz džepova poreznih obveznika, a često ostaje nejasno gdje su ta sredstva završila. Nažalost, prate ga kontroverze poput malverzacija, sumnjivih radnji, nejasnih imovinsko-pravnih odnosa i neodređenih partnerstava u upravljanju. Osim toga, često smo svjedoci stalnih političkih obećanja o njegovoj obnovi, bez stvarne odgovornosti. Kroz prethodna poglavlja vidjeli smo kako politika i nogomet, odnosno političari i nogometni dužnosnici, često surađuju, pomažući jedni drugima u oblikovanju javnog mišljenja u svoju korist. Ovaj kompleksan odnos vidljiv je i u kontekstu stadiona Maksimir.

Sve je započelo obnovom stadiona 1997. po želji predsjednika Franje Tuđmana, s Mirkom Novoselom na čelu projekta kao predstavnikom NK Croatije. Projekt obnove, koji su osmislili arhitekti Branko Kincl i Nikola Filipović, financiran je sredstvima građana Zagreba preko gradskog proračuna, a glavni nositelj obnove bila je NK Croatia.

Arhitekt Magaš (1997), jedan od članova Turinine grupe, smatrao je da je obnova stadiona potrebna jer ga treba prilagoditi tehnologiji koja je jako uznapredovala i da je potrebno ujednačavanje strukture stadiona. Nije ga se konzultiralo jer je stručno mišljenje često bilo zanemareno. Serija pogrešnih odluka s "vrha" postala je stalna karakteristika razvoja ovog prostora. Često se događalo da stručna stajališta nisu bila u skladu s odlukama donesenima na višim razinama. (Latin, Mioč, 2010)

Također je bitno napomenuti da su Maksimirski stadion i Sportsko-rekreacijski kompleks Svetice, proglašeni zaštićenim spomenicima kulture prema Rješenju Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture od 25. travnja 1985. Osim toga, područje stadiona i Svetice dodatno je zaštićeno Rješenjem o zaštiti rubne zone perivoja Maksimira iz 1963. godine. (Ivaniš, 1997)

Na to se nisu obazirali i radovi su započeli krajem 1997. godine. U početku su postavljena sjedala na istočnu i južnu tribinu, dok je sjeverna tribina srušena sljedeće godine. Planirano je da stadion ima kapacitet od 60 tisuća sjedećih mjesta, s očekivanjem da će svi radovi biti završeni do sredine 2000. godine. Međutim, s napretkom radova, troškovi su neprestano rasli. Do kraja 1999. godine

razmatralo se i rušenje južne tribine. Nakon iznenadne smrti predsjednika Tuđmana, radovi su prekinuti početkom 2000. godine. Do tog trenutka, sjeverna i zapadna tribina bile su završene s ukupnim ulaganjem od 360 milijuna kuna. (index.hr, 2021)

Arena je zatvorena i tu započinje priča o maksimirskom stadionu stvorenom pod svjetlima zaklonjenog arhitektonskog ureda i tranzicijske prakse. (Latin, Mioč, 2010)

Godine koje su uslijedile donijele su kontroverze. Zbog navodnih malverzacija tijekom obnove stadiona, Mirko Novosel, Tomo Horvatinčić i Damir Vrbanić našli su se na optuženičkoj klupi. Optuženi su za kreiranje fiktivnih ugovora, nenamjenske zajmove igračima i trenerima te zlorabe prilikom izgradnje sjeverne tribine. Prema optužnici, utajili su 80 milijuna kuna poreza i prireza te nezakonito ostvarili povrat poreza od 40 milijuna kuna. Ipak, nakon petnaestak godina, oslobođeni su svih optužbi u sudskom postupku. (index.hr, 2021)

Zanimljivo je da je Grad Zagreb do danas pokrenuo četiri različita natječaja za obnovu Maksimira, ali osim ovog prvog iz 1997. godine, nijedan nije doveden do kraja. Grad je svaki put ulagao milijune kuna građana u projektnu dokumentaciju. Osim toga, razmatrana su i različita idejna rješenja koja nisu bila jeftina. Milan Bandić postaje gradonačelnik Zagreba 2000. godine. Tada kreću stalna obećanja o završetku obnove stadiona, ali su se troškovi i planovi često mijenjali, što je dovelo do kritika javnosti. Stadion se do danas uopće nije promijenio, osim nekih sitnih kozmetičkih zahvata, a svake godine je iz gradskog proračuna izdvajano milijune kuna za obnovu i održavanje stadiona. U periodu kada je NK Dinamo bio u stečaju, Grad Zagreb preuzima vlasništvo stadiona i sve ugovorne obaveze vezane uz izgradnju stadiona Maksimir. Ovi ugovori obuhvaćali su projektiranje, izgradnju, konzalting i druge povezane poslove za razdoblje od 1997. do 2003 u iznosu preko 300 milijuna kuna. Grad je dalje uzimao kredite u bankama kako bi mogao otplatiti te obveze i financirati održavanje stadiona. (index.hr, 2021)

Sljedećih dvadeset godina obilježene su obećanjima o završetku obnove i sulude ideje. Već tada je govorio o završetku zapadne tribine za otprilike 15 do 20 milijuna tadašnjih maraka što se ubrzo kroz četiri godine pretvorilo u 255 milijuna kuna. Također su bile ideje o domaćinstvu Hrvatske za dva Europska nogometna prvenstva 2008. i 2012. Ni jedno domaćinstvo Hrvatska nije dobila. Za projekt Euro 2008. bilo je uloženo još 66,5 milijuna kuna iz gradskog proračuna. Za projekt Euro 2012. bila su najavljena tri nova stadiona: završetak rekonstrukcije stadiona Maksimir, izgradnju alternativnog stadiona na Kajzerici i izgradnju atletskog stadiona na Sveticama.

Objavljen je natječaj u listopadu 2006. za iskazivanje interesa po modelu javno-privatnog partnerstva i javila su se tri ponuđača. Alpine Bau osvojio je natječaj s ponudom od 4,9 milijardi kuna (680 milijuna eura) koje im je grad trebao isplatiti kroz sljedećih 25 godina. Ova financijska konstrukcija izazvala je mnogo kontroverzi u javnosti zbog svoje neobične prirode. Međutim, tada dolazi ekonomska kriza i retorika se mijenja. Od ove ideje se odustalo 2012. i poništen je natječaj s Alpine Bau. (index.hr, 2021)

Dugogodišnji zagrebački gradonačelnik Milan Bandić često se oslanjao na nogomet i druge sportove kako bi privukao birače i povećao svoju popularnost. Osim što je osobno ljubitelj sporta, Bandić je njegovao bliske veze s brojnim poznatim sportašima. Tijekom njegovih izbornih kampanja, podršku su mu pružali članovi uprave Dinama, kao i sami igrači. Kao iskusni političar, znao je kako osvojiti srca navijača, pa je tako često izražavao simpatije i prema Hajduku, svjestan da mnogi Zagrepčani podržavaju taj klub. (Lalić, 2018: 359)

Odnos Bandića i Mamića može se opisati kao kombinacija poslovnih i političkih interesa. U nekim trenucima, njihova suradnja bila je vidljiva, posebno kada je u pitanju podrška sportskim projektima u Zagrebu ili kada su se pojavljivali zajedno na javnim događanjima. Zajedno su držali moć u gradu Zagrebu skoro dvadeset godina tako da su jedan drugome čuvali leđa. Njihov odnos intenzivirao se 2007. nakon oglasa u novinama u kojem Dinamo daje podršku Bandiću. Od tada do 2021. Dinamo je dobio više od 350 milijuna kuna gradskog novca. (index.hr, 2021)

Dinamu financijski obilno pomažu Grad Zagreb i država Hrvatska. Prema službenoj specifikaciji troškova Gradskog ureda za sport i mlade, od 2006. do 2017. godine izravno je na račun Dinama otišlo 273.7 milijuna kuna. U tom periodu najveći iznos tog novca išao je za stavku "programsko korištenje sportskog objekta", i to ukupno 116.3 milijuna kuna. Dinamo je primao sredstva pod raznim stavkama, uključujući "Investicijsko održavanje", "stručni rad", pripreme sportaša, razvojni program mladih nogometaša i potporu vrhunskom sportu. Dinamo je također primao sredstva od Zagrebačkog holdinga i Turističke zajednice Grada Zagreba. Ključno je napomenuti da država Dinamu ne naplaćuje porez na transfere s obzirom na to da je klub, unatoč profitu koji ostvaruje, formalno registriran kao udruga. Tako Grad Zagreb i država Hrvatska pružaju snažnu podršku i olakšavaju poslovne uspjehe obitelji Mamić. Agencija za tržišno natjecanje istraživala je financiranje Dinama iz proračuna, ali nije pronašla ništa sporno. Prema

njihovom mišljenju financiranje je obavljeno sukladno Zakonu o sportu i Statutu Grada Zagreba. (index.hr, 2021)

Bandić je 2013. predložio novu ideju, natkrivanje stadiona. Obećao je obnoviti stadion do 2015. Grad Zagreb je za taj projekt raspisao natječaj vrijedan 280 milijuna kuna, bez PDV-a. Samo za izradu projektne dokumentacije izdvojeno je 3.8 milijuna kuna, također bez PDV-a. U konačnici, za samo natkrivanje dvije tribine predložen je projekt od čak 40 milijuna eura. Međutim, ni ovaj projekt nije došao do realizacije. (index.hr, 2021)

Nakon osvajanja srebrene medalje Hrvatske nogometne reprezentacije na Svjetskom prvenstvu 2018. intenzivirala se ideja o nacionalnom stadionu. Čak je i premijer Plenković tada rekao da Hrvatska zaslužuje jedan veliki i moderan stadion i da će ga izgraditi. Iako se to tada nije ostvarilo ponovno se pokrenulo pitanje stadiona u medijima i javnosti.

Priča je očigledno dosegla svoj prirodni završetak, nakon zagrebačkog i petrinjskog potresa 2020. Ono što su nekada bile neugledne tribine sada predstavljaju ozbiljnu prijetnju sigurnosti gledatelja, posebno s istočnom tribinom koja je već neko vrijeme izvan upotrebe. Godine nemara pretvorile su estetski problem u pitanje javnog zdravlja i sigurnosti građana.

Dinamo je 2021., pred lokalne izbore, predstavio ambicioznu viziju novog Maksimirskog stadiona s procijenjenom vrijednošću od 60 milijuna eura. Ovaj moderni stadion, koji je zamišljen s kapacitetom od 34 tisuće sjedećih mjesta, djelo je zagrebačkog arhitekta Otta Barića. Željeli su suradnju s Gradom, budući da je on vlasnik stadiona, kako bi razriješili imovinsko-pravne odnose, dok bi oni osigurali investitora. (jutarnji.hr, 2021)

Nakon smrti Milana Bandića, politička klima u Zagrebu doživljava promjenu. Na izborima 2021. godine pobjedu odnosi platforma Možemo, koalicija s lijevo-liberalnim predznakom. Gradonačelnik Tomašević, tijekom svoje predizborne kampanje i mandata kao gradski zastupnik, izražavao je snažne kritike prema upravljanju Dinamom i pristupu obnovi stadiona.

Na svojoj stranici platforma Možemo istaknula je svoj stav o pitanju maksimirskog stadiona. "Grad kao vlasnik od stadiona ne uživa korist, nego isključivo podmiruje troškove koji se po sadašnjem modelu upravljanja mogu samo povećavati, posebice u slučaju rušenja ili rekonstrukcije. Istovremeno je GNK Dinamo kao njegov isključivi korisnik u posljednjih 15 godina uprihodio 3,9 milijardi kuna te je financijski sposoban preuzeti troškove održavanja i

rekonstrukcije. S obzirom na to da su čelnici GNK Dinama pravomoćno osuđeni za izvlačenje 80 milijuna kuna, a u drugim postupcima sudi im se i za daljnju štetu klubu i državnom proračunu u milijunskim iznosima, bez demokratizacije kluba nije moguće razgovarati o eventualnim rješenjima problema maksimirskog stadiona” (mozemo.hr) Dakle, sva eventualna pitanja oko stadiona uvjetuju uvođenjem demokratskih promjena u način upravljanja samim klubom.

Demokratske promjene u Dinamu započele su 2022. godine, kada je izbio unutarnji sukob između dva ključna moćnika kluba, Zdravka Mamića i Mirka Barišića. Ova dva moćna čelnika, koji su zajedno upravljali Dinamom više od dvadeset godina, našla su se u sukobu interesa oko vodstva kluba. Barišić je, naime, odlučio prekinuti suradnju s Mamićem i izbaciti ga iz kluba. Mamić je, s druge strane, imao kontrolu nad Skupštinom koja je donijela odluku o smjeni Uprave. No, Upravu je podržao Izvršni odbor s tijesnom većinom. Kompleksnost situacije proizlazi iz Statuta kluba, koji je bio koncipiran tako da osigura pozicije trenutnim čelnicima. Iako je ovaj Statut nekoć služio interesima Mamića i Barišića, postao je problematičan kada je došlo do sukoba, jer je štitió one koji su već bili na pozicijama moći unutar kluba. (gol.hr, 2023)

Sukob je dosegao vrhunac tijekom skupštine kluba 9. ožujka 2023., kada je trebalo donijeti odluke o budućem vodstvu kluba. Bad Blue Boysi su stali na stranu Barišićeve struje, ali Skupština je prekinuta zbog nedostatka kvoruma, s 33 člana koji su podržavali Mamića napustivši sastanak. Trenutno, klub djeluje bez Izvršnog i Nadzornog odbora, s jedino aktivnom Upravom i predsjednikom kluba, Mirkom Barišićem na čelu. Do kraja 2023. godine, potrebno je održati novu skupštinu kako bi se izabrali članovi oba odbora i revidirao Statut kluba kako bi se riješile sve pravne nejasnoće. (gol.hr, 2023)

Budućnost je nepredvidiva, ali jedno je sigurno: nadolazeće promjene imat će značajan utjecaj na sudbinu stadiona. Kako smo već istaknuli, trenutna gradska uprava traži od Dinama demokratsko i transparentno vođenje u skladu s zakonima te se suzdržava od suradnje dok se to ne dogodi.

Nije samo gradska vlast zainteresirana za pitanje stadiona. Na nacionalnoj razini, Vlada se također angažirala oko stadiona Maksimir. Na sjednici održanoj 6. srpnja 2023., Vlada je stadione Maksimir u Zagrebu i Poljud u Splitu proglasila sportskim objektima od nacionalnog značaja. Ova odluka, temeljena na novom Zakonu o sportu iz 2022. godine, omogućava Vladi da kroz posebne natječaje sufinancira njihovu izgradnju, obnovu ili rekonstrukciju, s predviđenim sredstvima u državnom proračunu. (index.hr, 2023)

Trenutno su u tijeku aktivnosti oko razrješenja imovinsko-pravnih odnosa vezanih za kompleks Svetice, s ciljem stvaranja preduvjeta za njegovu gradnju. Iako je Grad Zagreb vlasnik zemljišta na kojem se stadion nalazi, mnogi prateći objekti izgrađeni su na parcelama čija prava pripadaju Kaptolu, odnosno Katoličkoj Crkvi. Unatoč tome što Crkva ne zahtijeva financijsku kompenzaciju, pregovori se kreću prema rješenju gdje bi Crkva u zamjenu za svoje parcele u Maksimiru dobila zemljišta na 11 različitih lokacija u gradu. Važno je napomenuti da ni država ni grad nisu vlasnici tih zemljišta, stoga bi država trebala osigurati sredstva za njihovu kupnju kako bi ih mogla ponuditi Crkvi kao zamjenu. (n1info.hr, 2023)

8. Zaključak

Cilj je ovog rada bio identificirati ključne sociološke aspekte povezane s Maksimirskim stadionom, opsiati njegovu povijest i istražiti specifičnu dinamiku i povezanost politike i sporta koja je oblikovala i nastavlja oblikovati budućnost stadiona.

U drugoj cjelini predstavljena je povijest nogometnog kluba Dinamo i stadiona Maksimir za vrijeme komunističke Jugoslavije. U trećoj cjelini analiziran je proces tranzicije Hrvatske iz socijalizma u kapitalizam. U četvrtoj je cjelini analiziran odnos politike i sporta u samostalnoj Republici Hrvatskoj, a u petoj odnos politike i Dinama. U šestoj je cjelini prikazan odnos navijača Dinama i Uprave kluba, a u sedmoj povijest stadiona Maksimir od početka 90-ih.

Od osamostaljenja Hrvatske, razni akteri iskoristili su Dinamo za vlastite privatne i političke ciljeve. Iako je klub kratkoročno doživio uspon i postao dominantan, dugogodišnje nepravilnosti i propusti na kraju su došli na vidjelo. Tijekom godina, Zdravko Mamić je svojim postupcima stvorio jaz između sebe i navijača Dinama. Klub je funkcionirao prema volji pojedinca, bez jasnog sustava i mehanizama za suočavanje s izazovima. U eri Zdravka Mamića, bilo je jasno da je on ključna figura u donošenju odluka. Tijekom svog mandata uživao je podršku političkih krugova, posebno HDZ-a i Milana Bandića.

Njegove kriminalne aktivnosti došle su na naplatu, ali umjesto suočavanja s posljedicama, odlučio je potražiti utočište u Bosni i Hercegovini. To je označilo početak njegovog kraja. Na klupskoj skupštini, 9. ožujka ove godine, došlo je do promjena u vodstvu kojima se smanjuje utjecaj Zdravka Mamića nad klubom i djelomičnim okončavanjem njegove ere. Iako Dinamo, kao zakonska udruga građana, teži promjenama, naslijeđeni elementi prethodnog sustava još uvijek predstavljaju prepreku za potpunu transformaciju.

Dinamo trenutno prolazi kroz tranzicijsko razdoblje slično onome kroz koje je Hrvatska prošla tijekom devedesetih. Klub se transformira iz autoritarnog sustava prema demokratskom i transparentnom modelu upravljanja. A o uspijehu te tranzicije ovisi budućnost Dinama i stadiona Maksimir. Trenutačna gradska vlast ne želi surađivati s Dinamom dok ne uskladi svoje djelovanje s demokratskim principima i zakonodavstvom.

Trenutačno stanje stvari je sljedeće: Vlada Republike Hrvatske aktivno se uključila u pitanje stadiona Maksimir, proglašivši ga građevinom od nacionalnog značaja. To implicira da će sudjelovati u financiranju njegove nove izgradnje. Već su započeti postupci rješavanja imovinsko-pravnih odnosa zemljišta na kojem stadion stoji. Nakon što se to pitanje razriješi, Grad Zagreb postat će punopravni vlasnik zemljišta i dodijelit će ga Dinamu na korištenje putem koncesije.

U suradnji s investitorima, Dinamo će pristupiti izgradnji novog stadiona. U međuvremenu, dok se sve ne finalizira, Grad Zagreb planira renovirati stadion u Kranjčevićevoj ulici kako bi udovoljio UEFA-inim standardima, omogućujući Dinamu da tamo igra europske utakmice dok traje izgradnja novog stadiona. GNK Dinamo stoji pred prilikom da se odmakne od tamnih dijelova svoje prošlosti i zakorači prema svjetlijoj budućnosti, uz obnovu stadiona Maksimir. Ključna točka ove transformacije je trenutačna borba za vodstvo unutar kluba.

9. Literatura

- Bartoluci, S. (2005). Uloga vrhunskog sporta u oblikovanju nacionalnog identiteta u Republici Hrvatskoj: usporedba devedesetih i dvijetisućitih. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Ilišin, V. (1998). Demokratska tranzicija u Hrvatskoj. *Sociologija i prostor*, (139-142), 27-52. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/119953>
- Kramer, F. (2006). *Sveto ime Dinamo. Dinamova istina. Leksikon Dinama*. Zagreb: Tropical d.o.o.
- Lalić, D. (2018). *Nogomet i politika. Povijest i suvremenost međuodnosa u Hrvatskoj*. Zagreb: Fraktura.
- Lalić, D. (2010). Je li hrvatski nogomet mrtav i može li se oživjeti?. *Političke analize*, 1 (4), 29-33. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/102759>
- Latin, D. & Mioč, D. (2010). Akcija stadion, 2. dio: stadion zaglavljen između stroja „za zarađivanje novca“ i tranzicijske prakse. *Čovjek i prostor*, 5/6=672/673, 34-35.
- Peračković, K. (2004). Sociologija tranzicije: strukturalni, sociokulturni i neomodernizacijski pristup. *Društvena istraživanja*, 13 (3 (71)), 487-504. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/16171>
- Perasović, B. & Bartoluci, S. (2007). Sociologija sporta u hrvatskom kontekstu, *Sociologija i prostor*, (45) 1: 105-119. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/clanak/27311>
- Prnjak, H. (1997). *Bad Blue Boys – prvih deset godina*. Zagreb: Marjan express.
- Šantek, G. (2020). "Postoje zakoni jači od propisanih": prilog istraživanju borbe navijača „Dinama“ za svoj klub i njezina društvena značenja. *Studia ethnologica Croatica*, 32 (1), 55-73. <https://doi.org/10.17234/SEC.32.2>
- Šišak, M. (1992). Postsocijalizam i sport. *Kinesiology*, 24 (1-2), 59-62. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/252849>
- Štulhofer, A. (2005). *Sportska arhitektura u Zagrebu*. Zagreb: Naklada Juričić d.o.o.

Tomić-Koludrović, I. & Petrić, M. (2007). Hrvatsko društvo – prije i tijekom tranzicije. *Društvena istraživanja*, (15) 90-91: 867-889. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/19170>

Urednički komentar (1997). Akcija Stadion. *Čovjek i prostor: arhitektura, kiparstvo, slikarstvo i primjenjena umjetnost*, 11/12=522/523, 56-59.

Vrcan, S. (2003). *Nogomet-Politika-Nasilje. Ogledi iz sociologije nogometa*. Zagreb: Jesenski i Turk.

Vujević, M. (2000). Semantički profil imena NK “Dinamo” i NK “Croatia”. *Politička misao*, 37 (1), 141-147. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/27489>

Zakon o udrugama, NN 74/14

Zakon o Sportu, NN 85/15

Županov, J. (1995.) *Poslije potopa*. Zagreb, Nakladni zavod Globus

Županov, J. (2002). *Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma. Odabrane rasprave i eseji (1995-2001.)*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb

Online izvori:

Bad Blue Boys (2012). *Feljton - Kronologija jednog ludila - 2. dio*. Preuzeto 18.08.2023. s <http://www.badblueboys.hr/feljton-kronologija-jednog-ludila-2-dio/>

Ćimić, I. (2021). *Izračunali smo koliko su nam novca oteli i poklonili Mamićevom Dinamu*. Preuzeto 18.08.2023. s <https://www.index.hr/vijesti/clanak/izracunali-smo-koliko-je-nasih-milijuna-poklonjeno-mamicevom-dinamu/2268461.aspx>

Ćimić, I. (2021). *Spomenik korupciji: Kako su na maksimirsko ruglo spiskali 900 milijuna naših kuna*. Preuzeto 18.08.2023. s <https://www.index.hr/vijesti/clanak/u-24-godine-za-900-milijuna-nasih-kuna-dobili-smo-najruzniji-stadion-u-europi/2268262.aspx>

gol.hr (2023). *Skupština Dinama protekla u kaosu i svađama, Mamićeva struja srušila kvorum!* Preuzeto 19.08.2023. s <https://gol.dnevnik.hr/clanak/rubrika/nogomet/uzivo-sudbonosni-dan-za-dinamo-kako-ce-se-rasplesti-skupstina-kluba---770401.html>

GNK Dinamo *Povijest Dinama*. Preuzeto s https://gnkdinamo.hr/hr/Klub/Povijest_index.hr (2023). *Poljud i Maksimir postali građevine od nacionalnog interesa. Evo što to točno znači*. Preuzeto 19.08.2023. s <https://www.index.hr/sport/clanak/poljud-i-maksimir-postali-gradjevine-od-nacionalnog-interesa-evo-sto-to-tocno-znaci/2477358.aspx>

n1info.hr (2023). *Akcija stadion: U zamjenu za Maksimir, Kaptol dobiva 11 crkava*. Preuzeto 10.08.2023. s <https://n1info.hr/vijesti/akcija-stadion-u-zamjenu-za-maksimir-kaptol-dobiva-11-crkava/>

Penić, G. i Lipovac, N. (2021). *Stadion od 60 milijuna €: Pitali smo kandidate za gradonačelnika što misle o prijedlogu Dinama*. Preuzeto 19.08.2023. s <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/stadion-od-60-milijuna-pitali-smo-kandidate-za-gradonacelnika-sto-misle-o-prijedlogu-dinama-15064529>

Polsak Palatinus, V. (2021). *Pravomoćna presuda za izvlačenje novca iz Dinama: Zdravku Mamiću potvrđena kazna od šest i pol godina zatvora*. Preuzeto 19.08.2023. s <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/pravomocna-presuda-za-izvlacenje-novca-iz-dinama-zdravku-mamicu-potvrdena-kazna-od-sest-i-pol-godina-zatvora-20210315>

Raić Knežević, A. (2015). *Telegram analiza: Prelazak Dinama iz tvrtke u udrugu omogućio je višegodišnje krađe u tom klubu* Preuzeto 17.08.2023. s <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/prelazak-iz-tvrtke-u-udrugu-omogucio-je-visegodisnje-krade/>

Statut Dinama (2019). Preuzeto 24.08.2023. s <https://www.scribd.com/document/397182099/GNK-Dinamo-Statut-2019>

Možemo *Program stranke*. Preuzeto 25.08.2023. s <https://zagreb.mozemo.hr/program/sport/>